

LESZEK ZYGNER

Państwowa Uczelnia Zawodowa im. Ignacego Mościckiego w Ciechanowie
<https://orcid.org/0000-0001-9892-7426>

Recenzja opracowania: *Catalogi et elenchi universi cleri dioecesis Plocensis*, t. 9 (1926–1933), t. 10 (1934–1939), zebrał i przygotował do druku ks. Michał Marian Grzybowski, Płock 2022–2023, ss. 652, 576.

Słowa kluczowe: diecezja płocka, katalogi duchownych, dwudziestolecie międzywojenne

Key words: diocese of Płock, clergy directories, interwar period

Review of the study *Catalogi et elenchi universi cleri dioecesis Plocensis*, v. 9 (1926–1933), v. 10 (1934–1939), collected and prepared for printing by Fr. Michał Marian Grzybowski, Płock 2022–2023, pp. 652, 576.

W minionym półroczu ukazały się dwa ostatnie tomy (9 i 10) w serii wydawnictw źródłowych „Catalogi et elenchi universi cleri dioecesis Plocensis” w opracowaniu ks. Michała Marian Grzybowskiego. Tym samym rozpoczęte ponad 10 lat temu przedsięwzięcie wydawnicze – dodajmy, że jedno z wielu, którego w swojej wieloletniej działalności naukowej podjął się płocki historyk¹ – doczekało się szczęśliwego końca. Przypomnijmy, że w ramach tej serii zostały opublikowane schematyzmy diecezji płockiej – począwszy od 1772 r. – zawierające wykazy władz i instytucji diecezjalnych, dekanatów, parafii, duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego pracującego w diecezji płockiej, kleryków i uczniów seminariów duchownych, a także ogólne dane statystyczne dotyczące wiernych. Schematy-

¹ Na uwagę badaczy dziejów Mazowsza zasługują trzy serie wydawnictw źródłowych: „Materiały do dziejów ziemi płockiej. Z archiwaliów diecezjalnych płockich XVIII wieku”, t. 1–14, Płock 1981–2012; „Z archiwaliów diecezjalnych płockich XIX wieku”, z. 1–25, Płock 1987–2011; „Z archiwaliów diecezjalnych płockich XIX w. Materiały wizytacyjne biskupa Michała Nowodworskiego”, z. 1–2, Płock 2006. Ponadto w 2005 r. książd Grzybowski opublikował materiały źródłowe dotyczące dziejów diecezji płockiej w okresie II wojny światowej („Materiały do dziejów diecezji płockiej z lat okupacji 1939–1945”), a 10 lat później „Wspomnienia” biskupa płockiego Tadeusza Pawła Zakrzewskiego (Ciechanów–Płock 2016), które przez wiele lat pozostawały w maszynopisie w Archiwum Diecezjalnym w Płocku.

zmy te były dołączane do drukowanych na każdy rok kalendarzy liturgicznych. Aż do czasów powojennych wydawano je w języku łacińskim, przy czym w okresie od upadku powstania styczniowego do wybuchu I wojny światowej musiały być drukowane również w wersji rosyjskiej, zgodnie z przepisami carskimi, które język rosyjski uważały za język urzędowy w granicach dawnego Królestwa Polskiego. Po II wojnie światowej katalogi te wydawano w języku polskim, zazwyczaj co kilka lat. Wiele schematyzmów diecezji płockiej z XVIII i XIX w., dołączanych do kalendarzy liturgicznych na dany rok, wraz z ukazaniem się nowego kalendarza było przez księży wyrzucanych. Stąd do naszych czasów zachowało się ich niewiele (do dziś brak zachowanych ponad 40 roczników), a poszczególne ich egzemplarze, rozrzucone po bibliotekach w wielu miejscach Polski, są dość trudno dostępne. Tymczasem jest to wyjątkowo cenne źródło nie tylko dla historyków, ale także dla badaczy reprezentujących też inne dziedziny nauki, co skłoniło ks. Michała Grzybowskiego, wieloletniego dyrektora Biblioteki Diecezjalnej w Płocku, do zebrania zachowanych egzemplarzy płockich schematyzmów i wydania ich drukiem. Swoją kwerendą autor objął Bibliotekę Diecezjalną Płocką, Bibliotekę im. Zielińskich w Płocku, Bibliotekę Diecezjalną we Włocławku, Bibliotekę Uniwersytetu Warszawskiego oraz inne biblioteki na terenie Polski.

Prezentowane w dwóch ostatnich tomach schematyzmy (katalogi) zasługują na szczególną uwagę, gdyż zawierają one dane na temat nowej struktury administracyjnej diecezji płockiej i obsady personalnej poszczególnych parafii. Wynika to z faktu, że od 1925 r., czyli od czasu wprowadzenia reformy administracyjnej Kościoła w Polsce, diecezja płocka została okrojona w swoich dawnych granicach, sięgających jeszcze podziałów wprowadzonych na początku XIX w., tracąc wiele parafii we wschodniej części diecezji oraz z terenu dawnej ziemi dobrzyńskiej, ale zyskując też kilkanaście parafii z terenu dawnej ziemi gostyńskiej. Wydawane więc schematyzmy, począwszy od 1926 r., nie zawierają już danych na temat parafii i duchownych dekanatów: czyżewskiego, lipnowskiego, ostrołęckiego i ostrowickiego. Natomiast pojawiły się nowe dane dotyczące dekanatów: dobrzyńskiego (część parafii z dawnego dekanatu lipnowskiego, które pozostały w granicach diecezji płockiej), gąbińskiego i gostyńskiego (z dawnej archidiecezji warszawskiej). Tak jak w poprzednich tomach poza danymi o duchownych diecezjalnych roczniki z lat 1926–1939 zawierają pełne dane na temat zakonników i zakonnice z klasztorów na terenie diecezji płockiej. Wymienione zostały wszystkie osoby zamieszkujące dany dom zakonny, łącznie z profesami oraz osobami świeckimi, co jest bardzo ważnym źródłem do badań nad życiem zakonnym w diecezji płockiej w okresie międzywojennym. Dla wszystkich lat podane zostały również pełne dane na temat profesorów i kleryków Wyższego Seminarium Duchownego oraz uczniów Niższego Seminarium Duchownego w Płocku. Począwszy od 1929 r. katalogi diecezji płockiej wymieniają wszystkich organistów zatrudnionych w katedrze, kościołach kolegiackich i w poszczególnych parafiach. Dodatkowo w rocznikach z 1938 i 1939 r. zamieszczono – bardzo

przydatne dla historyków – dane statystyczne dotyczące Akcji Katolickiej w układzie dekanalnym. Historycy zajmujący się na co dzień badaniem życia religijnego na Mazowszu płockim znajdą tu dane dotyczące dekanalnych asystentów Akcji Katolickiej oraz prezesów Dekanalnej Akcji Katolickiej, a także dane liczbowe dotyczące członków zrzeszonych w parafialnych organizacjach i stowarzyszeniach należących do Akcji Katolickiej, a konkretnie: Katolickiego Stowarzyszenia Mężów, Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej, Bractwa Różańcowego, Unii Żywego Różańca, III Zakonu św. Franciszka, Stowarzyszenia Przenajświętszego Sakramentu, Stowarzyszenia Nauczania Chrześcijańskiego, Krucjaty Eucharystycznej oraz Caritas. Podobnie jak w poprzednich rocznikach znalazły się tu również dane dotyczące księży, którzy zmarli w minionym roku, jak też wykazy księży misjonarzy (głoszących misje i rekolekcje w diecezji), księży emerytów, kapłanów przebywających na studiach oraz duchownych ekskardynowanych do innych diecezji. Dla łatwiejszego korzystania z omawianych tomów zostały one na końcu zaopatrzone w indeks osobowy oraz indeks miejscowości.

Na zakończenie trzeba jeszcze raz podkreślić ogrom pracy, który związany jest z przygotowaniem do druku omawianej tu serii wydawniczej, jedynej w swoim rodzaju, gdy chodzi o polskie diecezje. Każdy, kto zajmuje się na co dzień badaniem dziejów Kościoła na Mazowszu czy też pasjonuje się szeroko rozumianą historią Kościoła, otrzymuje wyjątkową pomoc. Zdarzało się bowiem dawniej, że dla szerszych badań nad diecezją płocką w okresie międzywojennym konieczne były wizyty w Bibliotece Diecezjalnej w Płocku, w Bibliotece Zielińskich w Płocku, Bibliotece Narodowej w Warszawie, ewentualnie w bibliotekach uniwersyteckich w Warszawie, Krakowie, Toruniu lub Lublinie, gdzie znajdują się kompletne roczniki diecezji płockiej dla okresu międzywojennego, ale z których można było korzystać jedynie w czytelnich. Dziś roczniki te, wydane przez księdza profesora Grzybowskiego, trafiają do wielu bibliotek na Mazowszu, a także chętnie gromadzone są w prywatnych zbiorach historyków, i to nie tylko z terenu diecezji płockiej. Choć więc przygotowanie do druku tychże schematyzmów kosztowało ich wydawcę wiele pracy, to jednak w przyszłości zapewne w niejednej publikacji pojawi się nazwisko ks. Michała Grzybowskiego nie tylko jako badacza dziejów Kościoła płockiego, ale także zasłużonego wydawcy źródeł kościelnych.